

Principele Dimitrie I. Ghika

CUPRINS

Cuvânt înainte 7

Franța și Principatele Dunărene

de la 1789 la 1815 11

I. Franța în Principate 795

(de la Revoluția la Directorat) 13

Cuvânt înainte de Acad. Florin Constantiniu 23

II. Politica Franței în Principate.

Historicul agenților de la București și Iași

Traducerea și postfața de Andrei Alexandru Căpușan

IV. Imperiul francez și Principatele 51

V. Un prinț al diplomației - Dimitrie I. Ghika

(1875 - 1967) 117

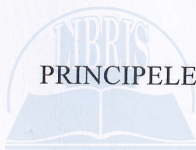
CUPRINS

<i>Cuvânt înainte</i>	7
Franța și Principatele Dunărene, de la 1789 la 1815	11
I Franța în Principate, de la 1789 la 1795 (de la Revoluție la Directorat).....	15
II Situația Franței în Principate	23
III Politica Franței în Principate. Istoricul agențiilor de la București și Iași în timpul Directoratului și Consulatului	32
IV Imperiul francez și Principatele	51
<i>Un prinț al diplomației – Dimitrie I. Ghika (1875 – 1967).</i>	117

Franța și Principatele Dunărene, de la 1789 la 1815

La sfârșitul veacului al XVIII-lea, Franța pierduse în Orient influența suverană exercitată cândva în timpul frumoaselor zile ale monarhiei, în perioada domniei lui Ludovic al XIV-lea; politica lui Ludovic al XV-lea, neașteptată și descumpănitoare a sa apropiere de casa domnitoare de Austria au determinat scăderea creditului de care se bucura Franța la Constantinopol, astfel încât eforturile diplomatice ale următoarei domnii, paralizate din cauza dificultăților interne, s-au limitat la a fi exercitate în mijlocul intrigilor Rusiei și Angliei. Prima din aceste puteri câștigase în Orient întreg terenul pierdut de Franța; succesele lui Petru cel Mare și ale Ecaterinei [Ecaterina a II-a, țarină a Rusiei în intervalul 1762 – 1796, n. tr.] le-au adus pe acestea până la Marea Neagră și lângă gurile Dunării; Turcia mai era separată de ambițioasele dorințe ale imperiului moscovit doar de slaba barieră a Principatelor Dunărene. Aceste două provincii serviseră deja de-a lungul secolelor drept câmp de luptă între otomanii amenințați și rușii și austriecii care râvneau la dominația asupra câmpiilor Dumării, care le deserveau atât de bine interesele politice și comerciale; în aceste țări fuseseră semnate tratatele dintre Poartă și Rusia, care reglau zi după zi noile situații, iar diplomația rusă, sistând clauzele păcii,

și-a rezervat dreptul de a interveni ori de câte ori voia și chiar atunci când nu era cazul în Moldova și Valahia, prin desemnarea mai mult decât vagă a frontierelor respective și prin protecția pe care o impunea asupra creștinilor supuși ai Porții. De la tratatul de la Kuciuk-Kainargi, Rusia a avut drept de control în chestiunile Principatelor, adică, era oricând gata să năvălească pe teritoriul lor pentru a se lupta cu turcii și a-i înfrânge, diminuând astfel forțele lor și așa slăbite. În concluzie, din acel moment, Moldova și Valahia au devenit mai mult ca oricând locul unde se intersectau dorințele excesive de posesiune ale puterilor europene, astfel încât, cu ele și ținând seama de ele au fost construite combinațiile teritoriale ale respectivelor puteri în Orient.

Cu multă vreme înainte de 1789, Franța își făcuse simțită prezența în Principate; agențiile comerciale cele mai cunoscute, înființate în București și în porturile dunărene erau conduse de negustori francezi. În afara acestei ocupații cu caracter privat, ambasadorii Franței la Constantinopol se preocupaseră din vreme de aceste țări, a căror importanță politică nu le-a scăpat. Ei constataseră că domnii Moldovei și Valahiei, demnitari cu grad foarte ridicat în ierarhie (ei aveau al treilea rang în imperiu) [este vorba despre ierarhia din Imperiul Otoman, în care domnii fanarioți aveau rangul unui pașă cu două tuiuri, un rang evident destul de ridicat – n. tr.], aveau privilegiul, prin însăși situația Principatelor, care erau un fel de avanposturi ale Turciei spre Europa Centrală, să fie colportorii știrilor și curierii titrați ai sultanului. Acest monopol al informațiilor era cu atât mai remarcabil cu cât domnitorii erau recrutați de mai mulți ani din rândul grecilor din

Fanar, adică dintre consilierii ascultați ai sultanului și vizirilor, veritabili directori ai politicii otomane. Franța recunoscuse necesitatea de a se asigura de spiritul elevat al domnitorilor și, drept consecință, a fost stabilită o tradiție în virtutea căreia un diplomat al ambasadei de la Constantinopol sau oricare francez distins al „națiunii“ era întotdeauna însărcinat cu îndeplinirea funcției de secretar al domnilor Moldovei și Valahiei. Acest secretar va avea ulterior misiunea de a strânge veștile din Europa și de a le transmite sultanului, dirijând în sensul dorit observațiile pe care prinții le puteau adăuga pe post de comentarii. Această prezență cvasi-oficială a Franței în Principate va contribui mult la o face cunoscută: domnii, care în calitatea lor de greci instruiți se dădeau în vânt după literatură și literați, boierii, pe care diversele ocupații ale țării [ale Principatelor Dunărene – n. tr.] de către trupele austriece și ruse, îi făcură curioși să cunoască civilizația occidentală, s-au obișnuit să privească Parisul drept un al doilea Constantinopol și, fără să ajungă vreodată acolo, erau ținuți la curent cu evenimentele care se petreceau acolo; în saloanele de la București și Iași, Delille era poetul la modă, versurile sale fiind recitate cu pasiune.¹

Nu se jura decât pe Voltaire; pleiada savanților și oamenilor de litere care l-au însoțit pe Choiseul¹ la Constantinopol a vizitat, condusă cu onoruri, Moldova și Valahia: Blanc d'Hauterive, poet și secretar al prințului Moldovei, Villoison, Le Chevalier, abate arheolog și succesor al lui d'Hauterive etc. Fiecare din aceștia a adus cu sine relatări ale călătoriilor întreprinse

¹ Pingaud, *Choiseul-Gouffier*, cap. I, p. 70.

în Principate; au lăsat cu toții în Principate amintirea peregrinărilor lor, mai ales, se pare, în rândul doamnelor din societatea moldavă sau valahă. Aceste provincii deveniseră franceze într-o asemenea măsură, încât Choiseul-Gouffier ajunsese să îi trimită acolo pe francezii aflați în căutare de avere sau pe aceia care – asemenea lui Retaux de la Villette, compromis în afacerea colierului reginei – fugeau din țara lor și de un trecut dubios. Franța știuse să își dobândească un loc preponderent în Principate în timpul ultimului secol, până la revoluție [Revoluția Franceză de la 1789 – n. tr.].

I

Franța în Principate, de la 1789 la 1795 (de la Revoluție la Directorat)

Revoluția Franceză s-a bucurat de o primire favorabilă în Principate; dacă la aflarea veștii căderii Bastiliei oamenii nu s-au îmbrățișat pe străzi ca la Sankt Petersburg, în scurtă vreme, în saloane nu se mai vorbea decât despre nemuritoarele principii, despre Voltaire și despre Rousseau; această stare de bună-dispoziție a crescut în intensitate cu trecerea vremii. La Constantinopol, unde Ludovic al XV-lea și succesorul său [Ludovic al XVI-lea, rege al Franței în perioada 1774 – 1792, ghilotinat la 21 ianuarie 1793, în timpul domniei căruia a avut loc Revoluția Franceză – n. tr.] nu erau deloc iubiți, prăbușirea regalității a fost acceptată cu indiferență; în România [adică în Principate, evident – n. tr.] dacă este să dăm crezare rapoartelor lui Henin și celor ale cetățeanului Hortolan, negustor francez stabilit la București și corespondent benevol al guvernului, boierii s-au arătat repede a fi republicani convingși, iar cauza republicană dobânda prozești de la o zi la alta. „Aproape toți comercianții“, mărturisește Hortolan, sunt *sans-culottes* [termen specific vocabularului Revoluției Franceze, desemnându-i pe oamenii simpli, din popor, reprezentanți ai Stării a 3-a, care au asediat și cucerit Bastilia la 14 iulie 1789, dată

marcând începutul Revoluției, devenită ulterior Zi Națională a Franței – n. tr.]; ei au tradus drepturile omului pe care le cunosc pe de rost [este vorba despre *Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului*, document fundamental al Revoluției Franceze, adoptat de Adunarea Națională Constituantă la 26 august 1789 – n. tr.]. Câțiva din ei mi-au cerut chiar și niște cântece [cântece revoluționare, evident – n. tr.] pe care le aveam cu mine, pentru a fi traduse în limba greacă... Ei sunt de neînduplecat atunci când „este vorba despre Republică” („Raportul către însărcinatul cu afaceri Descorches”, *Hurmuzaki*, vol. II, suplim. I, CLXIII, n. a.).

Astfel, ideile noi au găsit în Principate un teren favorabil, mai ales în rândul elitei societății, deoarece poporul a rămas în afara oricărei agitații, apărât fiind de ignoranța și de preoții lui. Franța însă nu a avut decât un singur rol, intelectual într-un fel; activitatea sa politică și diplomatică s-a văzut anihilată imediat după revoluție de tulburările care o bulversau în interior.

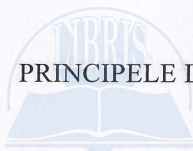
Choiseul-Gouffier, ambasadorul Franței pe lângă Sublima Poartă, simțindu-se încă de la început amenințat de situație, nu a jucat decât un rol inutil, de sfătuitoare, între turci, austrieci și ruși, aflați în conflict în Moldova și Valahia¹¹. În momentul în care aceste provincii erau invadate și serveau drept teatrul unui război serios, această eclipsare a Franței era cu atât mai regretabilă, cu cât ea ar fi putut avea o situație preponderentă. Sultanul Selim [Selim al III-lea, sultan al Imperiului Otoman în perioada 1789 – 1807 – n. tr.], care se aștepta la orice altceva decât la această retragere a Franței, și-a manifestat proasta dispoziție purtând fără ea negocierile care au urmat campaniei austro-ruse în Principate; pacea semnată între Poartă și

Rusia la Iași în 1792, precum și cea încheiată anul precedent cu Iosif al II-lea^{III} nu au fost nicidecum opera Franței. Din partea autorităților franceze, din contră, se poate vorbi despre o adevărată abdicare în Orient. Francezii stabiliți în statele Imperiului Otoman au emigrat în masă către țări cu refugii mai tolerante: la primirea primelor vești proaste din Franța, diverșii ofițeri trimiși în misiune în Turcia pentru a reorganiza apărarea acesteia au fugit unul după altul. Secretarul domnului Moldovei, abatele Le Chevalier, a procedat aidoma în circumstanțe puțin lăudabile pentru el: în urma unei ușoare altercații pe străzile Iașilor a fugit imediat, lașitatea sa făcându-l să nu se oprească până la Paris. Postul său – care dacă ar fi fost păstrat ar fi fost mai departe extrem de prețios pentru Franța – fu definitiv pierdut în urma acestei escapade: un grec l-a înlocuit și nu a mai fost niciodată vorba despre prezența unui francez în această funcție. Pe scurt, ca și în urma unei decizii supreme, în curând nu va mai rămâne în Principate pentru a ocupa o funcție marcantă decât un singur francez, directorul artileriei domnului Valahiei, un călugăr franciscan răspopit, evadat din mănăstirea Pera.²

Intrigile lui Choiseul (în urma rechemării sale și numirii în locul său a lui Semonville), prezența simultană la Constantinopol a doi agenți reprezentând vechea și noua Franță au sfârșit prin a semăna confuzie și a dăuna prestigiului guvernului francez; drept consecință, rușii, puțin preocupați să păstreze rivali în regiunea Mării Negre, au profitat de eclipsarea Franței și au încercat din răspuțeri, cu succes, să

² Pingaud, *Choiseul-Gouffier*, cap. V, p. 213.

determine închiderea agențiilor comerciale franceze, sabotând în diverse moduri traficul desfășurat în porturile de pe litoral.

Într-un cuvânt, în timpul primilor ani de după revoluție, Franța a încetat de a mai acționa în Orient, pierzând astfel poziția preponderentă ocupată cândva. Revirimentul influenței sale datează din 1795, odată cu constituirea Directoratului^{IV}. Până la această dată, evenimentele derulate în Principate continuaseră să facă obiectul rapoartelor trimise de francezii care rămăseseră în acele țări, iar Comitetul Salvării Publice fusese sesizat, pe parcursul întregului an 1794, prin mai multe memorii provenind de la oameni competenți, din care reieșea importanța Moldovei și Valahiei și le desemnau atenției guvernului Franței.

Directoratul a fost de asemenea solicitat să ridice prestigiul Franței în aceste provincii, lucru la care s-a gândit foarte serios. Necesitatea de a le crea rușilor dificultăți și de a produce o diversiune utilă pentru armatele franceze în lupta care se desfășura în centrul Europei conferea Turciei și Balcanilor o mare importanță în combinațiile Directoratului. Din nefericire, nu putea fi vorba despre o diversiune creată de o armată în Orient: trupele Republicii erau mai mult decât necesare pentru a le face față acelor coalizate ale Prusiei și Austriei. Pe scurt, penuria financiară și de oameni obligau Directoratul ca în Orient să nu aibă altceva în vedere decât o acțiune diplomatică înțesată de intrigi și comploturi. Pentru a se ajunge la crearea unui focar de agitații în estul Europei, care să fie favorabil Franței și să paralizeze intervențiile Rusiei către vest, guvernul și-a pus diplomația la treabă, căutând să reînnoade o alianță cu turcii, îndreptată împotriva țarului.

Franța păstrase la Constantinopol un ambasador, însă acest agent – Verninac în 1795 – nu era cu nimic util. Într-adevăr, în urma acestei coalizări a puterilor, relațiile dintre Franța și Rusia se rupseseră, iar Republica nu mai avea nici un reprezentant la Sankt Petersburg. Rezultatul a fost pentru guvernul francez o lipsă completă a informațiilor. La Paris, a fost realizată importanța unei surse de informații privind acțiunile ruse, regulată și sigură, pentru a se urzi intrigi și comploturi, chiar la dușman acasă și împotriva lui. Or, ambasada de la Constantinopol era prea departe de Rusia și situată prea în inima imperiului turc pentru a umple această lacună. O singură țară a fost desemnată pentru a servi drept loc de transmitere a informațiilor: era vorba despre Moldova și Valahia, țări vecine Rusiei, teren turc și rus totodată, unde putea fi mult mai ușor observat și descurcat jocul cabinetelor de la Sankt Petersburg și de la Poartă. Principatele aveau dublul avantaj: a fi guvernate în acea vreme de domni fanarioți, fapt care permitea urmărirea, de la Iași și București, a fluctuațiilor politicii turce, aflată în întregime în mâinile grecilor din Fanar, de la Stambul; pe de altă parte, acela de a fi mai aproape de Europa Centrală și de a se învecina cu Polonia, anume cu mărunțul discordiei dintre diverse puteri^V. Oamenii Directoratului sperau să obțină oarecare avantaje din această vecinătate favorizându-i pe polonezi în eforturile lor împotriva dominației ruse, oferindu-le acestora în Principate o protecție eficace, la adăpostul drapelului francez și încurajându-i chiar să formeze confederații în Moldova. În Valahia, vecinătatea ungarilor nemulțumiți îi permitea Franței să acționeze în același sens și să provoace, poate, o revoltă împotriva Austriei.